

فصل ۴

سطح ۲

درس ۷

استاد: حجت الاسلام والمسلمین امینی
آموزشیار: آقای خادمی

مقدمه

در درس گذشته برخی از احکام کلی نگاه کردن و ادله آنها مطرح شد؛ یکی از احکام نگاه، جواز نگاه مرد به دست و صورت زن می باشد که سه دلیل برای مدعایان شده است که در درس قبلی به دو دلیل آن اشاره و در ابتدای درس، دلیل سوم مورد بررسی واقع می گردد.

در ادامه موضوع نگاه کردن زن به مرد و ادله آن مطرح می شود و نظرات فقها پیرامون آن طرح می گردد.
مصنف در پایانقول جواز نظر زن به بدن مرد را انتخاب می نماید.

دلیل سوم بر جواز نگاه کردن به دست و صورت زنان

دلیل سوم برای جواز نگاه کردن به دست و صورت زنان مسلمان قول خدای متعال است که می‌فرماید: «و اطراف روسربی‌های خود را بر گردن خود افکنند»^۱ در این آیه وجوب پوشاندن مختص به سینه زنان شده است (صدر و سینه) و به وجوب پوشاندن صورت اشاره‌ای نمی‌کند لذا از آیه عدم وجوب پوشش صورت فهمیده می‌شود زیرا اگر پوشش صورت نیز واجب بود باید آیه وجوب پوشش صورت را بیان می‌کرد؛ زیرا خمار و روسربی به پارچه ای گفته می‌شود که عاده روی صورت را نمی‌پوشاند بلکه دو طرف آن روی گردن و سینه به هم می‌رسد و آن مواضع را پوشش می‌دهد.

اشکال: بر این استدلال نیز اشکال سابق وارد می‌شود و آن این که جواز نگاه به صورت و دست نیاز به ثبوت ملازمه دارد یعنی باید بین عدم وجوب پوشش و جواز نظر مرد ملازمه وجود داشته باشد و حال آنکه این ملازمه ثابت نمی‌باشد.

نکته: برای استثنای شدن صورت و دست‌ها از حکم حرمت نگاه کردن به سه دلیل اشاره شد و این نتیجه به دست آمد که اگر قائل شدیم بین آشکار ساختن صورت و دستها با نگاه کردن به آنها، ملازمه وجود دارد نظر کردن به صورت و دست‌های زنان جایز می‌باشد^۲ اما اگر قائل شدیم که بین جواز آشکار ساختن و نگاه کردن ملازمه ای نیست نتیجه این می‌شود که برای زنان جایز است که صورت و دست‌ها را در مواجهه با نامحرم نپوشانند اما در عین حال برای مردان جایز نیست به آنها نگاه کنند.^۳

تطیق

۱. جیوب، جمع جیب است و به معنای صدر و سینه است و خمار به معنای روسربی بزرگی است که روی سینه را نیز می‌پوشاند

۲. إن قلت: جواز الاظهار و عدم وجوب الستر لا يدل على جواز النظر، لإمكان الأمر بغض النظر مع ترخيص ترك الستر، و لا منافاة بينهما، و لا يكون هناك إعانة على الإثم.

قلنا: عدم المنافات عقلاً صحيح، ولكن الانصاف، هو التلازم بين جواز ترك الستر و جواز النظر، ولذا لا يزال التقىء يستدلون بقوله تعالى: «إِنَّمَا ظَهَرَ مِنْهَا»، على جواز النظر إلى وجه المرأة و كفها؛ الحال أن جواز احدهما ملازم عرفاً لجواز الآخر، و لا دخل للمسألة بمسألة الإعانة على الإثم، فتلخص من جميع ذلك أنَّ مسألة الحجاب و النظر، هنا أوسع. و الله العالم «أنوار الفقاهة - كتاب النكاح (المكارم)، ص: ۸۲».

۳. قد عرفت أنَّ ظاهر الأصحاب القائلين بجواز النظر إلى الوجه و الكفين، استثناء صورتي قصد التلذذ، و خوف الوقوع في الحرام، و هو المسمى بالريبة عندهم؛ و الظاهر أنَّه مما وقع في التسالم فيه بينهم. قال في الجواهري، بعد التصريح بأنَّ المراد من الريبة هو خوف الفتنة- و إن كان يظهر من بعضهم التفاوت بينهما بناء على كون المراد بالريبة، هو ما يخطر بالبال عند النظر من صورة المعصية، و إن كان لا يخاف الوقوع فيها- ما نصه: و الأمر سهل بعد معلومية الحرمة عند الأصحاب، و المفروغية منه، و اشعار النصوص بل ظهرورها بل صريح بعضها فيه؛ فلا وجه للمناقشة في الثاني منها بعد ثبوت حرمة ذلك بمجرد احتمال الواقع في المحرم، ضرورة كون المستند ما عرفت، لا هذا، كما هو واضح. و قد رأيت بعض من لا خبرة له بالفقه من يدعى فقهاء و لا فقهاء، في عصرنا يتربدون في الأول أيضاً أو يصرحون بالجواز و إن قصد التلذذ، أعادنا الله من همزات الشياطين.

و يدل على المقصود، مضافاً إلى أنَّ مفروغ عنه عند الأصحاب، كما يظهر من كلماتهم و قد عرفت ذكر القيدين في كلمات أهل السنة، مما يظهر منه التسالم فيه، حتى إنَّهم لم يذكروا له دليلاً، لوضوحه؛ و مضافاً إلى ما هو المعلوم من مذاق الشارع الذي يأمر بعدم الجلوس في محل جلسه فيه امرأة حتى برد «أنوار الفقاهة - كتاب النكاح (المكارم)، ص: ۷۷»

متن: ج- التمسك بقوله تعالى: وَلِيُضْرِبَنَّ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ، فَإِنْ تَخْصِيصَ الْجَيْوَبَ^۱ بِوْجُوبِ السُّتُرِ يَدْلِعُ عَلَى عَدَمِ وَجْوبِ سُتُرِ الْوِجْهِ وَالَا كَانَ اولی بالذكر من الجيب لان الخمار لا يستر الوجه عادة بل الجيب.

ترجمه: تمکن به سخن خدای بلند مرتبه «و باید روسری های خود را بر گردن افکنند» که وجوب پوشش مخصوص گردن شده است (و) دلالت می کند که پوشش صورت واجب نیست و اگر پوشش صورت در آیه واجب بود سزاوار ترا ذکر گردن بود، زیرا روسری (خمار) عادتاً صورت را نمی پوشاند بلکه گردن را می پوشاند. متن: و دلالتها لا تتم الا بضم الملازمة السابقة.

ترجمه: دلالت این آیه تام و کامل نیست مگر این که ملازم قبلى را ضمیمه (استدلال) کنیم. (يعنى عدم پوشش صورت با جواز نگاه کردن به آن ملازمه دارد).
هذه وجوه ثلاثة لاستثناء الوجه والكفين من حرمة النظر.

این ادلہ سه گانه برع دم حرمت نگاه به صورت و دست ها دلالت دارند (البته این نکته را باید ذکر کنیم که همه ادلہ با ملازمه ثابت می شود)

و قد اتضحت ان الملازمة المتقدمة ان لم تتم فلا بد من التفصيل بين الابداء من قبل المرأة فيجوز و بين نظر الأجنبي فلا يجوز.

به تحقیق روشن شد که اگر ملازمه قبلى تام و کامل نباشد باید بین جواز نمایان کردن از طرف زن و بین عدم جواز نگاه نامحرم تفصیل قائل شویم (تفصیل این که زن می تواند صورت و دست ها را نمایان کند ولی مرد نمی تواند به آن نگاه کند).

عدم جواز نگاه زن به بدن مرد

آیا زن می تواند به بدن مرد نگاه کند؟ برخی ادعا کرده اند که در حکم به عدم جواز فرقی بین زنان و مردان نیست لذا زن نمی تواند به بدن مرد نگاه کند و برای این ادعا تمکن به اجماع شده است.

۱. جمع جیب بمعنى الصدر، لاحظ: مجمع البحرين، ۲/۲۸

۲. أقول: هذه المسألة أيضاً مفروغ عنها بين الأصحاب.

قال في الحديث: الظاهر أنه لا خلاف في تحريم نظر المرأة إلى الأجنبي، أعمى كان أو مبصرًا. وقال المحقق النراقي في المستند: و كلما ذكر فيه جواز نظر الرجل إلى المرأة، يجوز فيه العكس بالإجماع المركب.

و مراده من الإجماع المركب، أن المجوز للنظر فيهما سواء، كالمانع، فمن أجاز في المرأة النظر إلى الوجه والكفين أجازه هنا، و من منعه منعه هنا. و قال في الرياض: و تتحد المرأة مع الرجل فتمنع في محل المنع، لا في غيره إجمالاً. و قال ابن قدامة في المغني: أما نظر المرأة إلى الرجل ففيه روایتان؛ إحداهما، لها النظر إلى ما ليس بعورة؛ والآخر، لا يجوز لها النظر من الرجل، إلأا إلى مثل ما ينظر إليه منها. اختاره أبو بكر و هذا أحد قولى الشافعى. ثم ذكر روایات تدل على القول الثانى.

أدلة المسألة

و العمدة في المسألة آية الفض خطابا للنساء، قل لِمُؤْمِنَاتٍ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَ يَحْفَظْنَ فُرُوجَهِنَّ وَ لَا يُبَدِّلْنَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ... و هي عامة، ولكن يستثنى منها الوجه والكفاف بالأولوية القطعية و تسالم الأصحاب. «أنوار الفقاہة - كتاب النکاح (المکارم)، ص: ۸۰»

اشکال: اجتماعی حجت است که کاشف از رای و نظر معمصوم باشد و چنین اجتماعی در مسئله ثابت نشده است.

ادله جواز نگاه زن به مرد

الف) سیره: سیره متشرعه که در میان افراد جامعه اسلامی رایج و مرسوم است و تا زمان معمصوم نیز همین سیره وجود داشته است بر خلاف اجماع است؛ زیرا مردان در حالی در کوچه و خیابان ظاهر می‌شوند که سر و گردن آن‌ها باز و آشکار است و از سوی دیگر زنان نیز در کوچه و بازار رفت و آمد دارند و خرید و فروش می‌کنند بنابر این اگر گفته شود که نگاه کردن به مواضعی که معمولاً مردان در کوچه و بازار عادت به پوشاندن آن ندارند حرام است لازمه این قول این است که:

یا باید از سوی شارع رعایت حجاب بر مردان واجب شده باشد.

یا این که شارع دستور دهد زنان حق ندارند در مکان‌هایی که مردان در آنها هستند، حضور یابند.

و یا این که بگوید حضور در اجتماع مردان و گفتگو با آنها برای زنان جایز است اما نگاه کردن به آنها جایز نیست.

و تمام این سه مورد غیر محتمل و امکان پذیر نیست و شارع هیچ یک را بیان نکرده است.

نتیجه: خلاصه مباحث قبل این می‌شود که نگاه کردن زنان به مواضعی که مردان عادتاً تمایل به پوشیدن آن ندارند جایز است.^۱

ب) هنگامی که به منابع روایی مراجعه می‌کنیم در میابیم که در هیچ زمانی هیچ کدام از اصحاب ائمه در باره نگاه کردن زنان به مردان در جامعه اسلامی از ائمه سوالی نپرسیده‌اند و علت این سوال نکردن ممکن است سه چیز باشد:

الف) حرمت نگاه کردن زنان به مردان در معاشرت‌های اجتماعی روشن و بدیهی بوده است و لذا هیچ یک از اصحاب در باره حکم آن، سوالی مطرح نکرده‌اند.

ب) گرچه اصحاب ائمه در باره حکم آن شک داشته‌اند اما در عین حال سوالی از ائمه نپرسیده‌اند.

ج) جواز نگاه کردن زنان به مردان در معاشرت‌های اجتماعی واضح و روشن بوده است و لذا هیچ کس درباره حکم آن سوال نکرده است.

از بین این سه گزینه، سومی متعین است اما گزینه اول باطل است؛ زیرا هرگز نمی‌توان احتمال داد که مسئله حرمت نگاه کردن زنان به مردان واضح تر از مسئله حرمت نگاه کردن مردان به زنان بوده است.

۱ . هذا ما هو المستفاد من كلمات الأصحاب، و ما يدل عليه من الأدلة؛ وإن كان ذكر المسألة في كلماتهم غالباً على نحو الاختصار حتى في الجواهر والمستمسك. ولكن الانصاف أنَّ التي جرت عليه السيرة قديماً و حديثاً حتى في زمن النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وما بعده من الأئمة المقصومين عليهم السلام، هو عدم ستر الوجه والكتفين، و شعر الرأس؛ ولذا ورد في وصف شعر النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كان إلى أذنيه، أو ما ورد في حدث ورود الرضا عليه السلام نيشابور في وصف ذؤابته وغير ذلك، بل عدم ستر العنق و شيءٍ من الصدر الذي يظهر من القميص، لا سيما إذا كان واسع الصدر، وعدم ستر القدمين و شيءٍ من الساق عندهم بعد الأمر بتنصير الثياب، بل الظاهر عدم ستر الذراعين، لأنَّ الرجال لا يزالون يتوضئون عن الأنوار و غيرها في أعين الناس وفي الملاء العام. وعدم ستر هذه الأعضاء دليل على جواز النظر.

اما گزینه دوم نیز باطل است؛ زیرا اگر اصحاب در باره حکم نگاه کردن زنان به مردان در معاشرت‌های اجتماعی شک می‌داشتند سزاوار بود که سوال کنند زیرا بسیاری از اصحاب نسبت به احکام عملی خود مقید و مواظب بودند و دین مداری شاخصه اصلی زندگی شان بوده است پس چگونه می‌توان گفت در عین حالی که شک داشتند سوال نکرده‌اند؟!

تطبیق

متن: ۳- و اما نظر المرأة إلى الرجل، فقد ادعى الاجماع على مساواته لنظر الرجل في محل المنع و الجواز.^۱
ترجمه: ۳. اما نگاه کردن زن به مرد طبق ادعای اجماعی که وجود دارد، از لحاظ حرمت و جواز با مرد مساوی است.

متن: و فيه: ان الاجماع الكاشف عن رأى المعصوم عليه السلام لم يتضح ثبوته، بل السيرة القطعية للمتشرعة المتصلة بزمن المعصوم عليه السلام على خلاف ذلك، فالرجال يخرجون و رءوسهم وأعناقهم مكشوفة، والنساء يختلطن معهم في الأزقة والأأسواق فلو كان نظر المرأة إلى ما تعارف للرجل كشفه حين خروجه من بيته محرّماً لزم القول اما بوجوب تستر الرجال أو عدم جواز الاختلاط أو جواز الاختلاط والتحدث مع حرمة النظر. والكل غير محتمل.

ترجمه: مناقشه این قول: این که اجماعی که رای معصوم را کشف می‌کند ثبوتش برای ما روشن نشده است، بلکه سیره قطعیه اهل شرع که به زمان معصوم متصل است، خلاف این اجماع را ثابت می‌کند و آن این که مردها از خانه خارج می‌شدند در حالی که سرها و گردن هایشان برهنه بوده است و با زن‌ها در کوجه وبازار مختلط می‌شدند و اگر این نگاه زن به مقدار متعارفی که نمایان کردنش در هنگام خروج مردان از خانه هایشان حرام بود لازم بود (از سوی شارع) گفته شود که پوشش بر مرد واجب است، یا اختلاط زن و مرد جایز نیست و یا اختلاط و گفتگو جایز است ولی زن نباید به سرو گردن مرد نگاه کند در حالی که همه این‌ها محتمل نیستند.

متن: و بهذا يثبت جواز نظر النساء إلى ما تعارف للرجال ابرازه.

ترجمه: با این دلایل ثابت می‌شود، نگاه کردن زنان به آن مقدار که در مردها نمایان کردنش متعارف است جایز است.

متن: و قد يستدل على الجواز - مضافا إلى ما تقدم - بعدم وجود روایات يسأل فيها الاصحاب عن حكم نظر النساء إلى الرجال. و السبب في ذلك يعود اما إلى وضوح الحرمة لديهم أو الشك في ذلك أو وضوح الجواز. و المتعيين هو الاخير، لبطلان الآخرين:

ترجمه: گاهی -علاوه بر آنچه گفته شد- برای جواز نگاه استدلال می‌شود به عدم وجود روایتی که شخصی از حکم نگاه زن به مرد سوال کند و علت سوال نکردن صحابه از معصوم به دلیل این است که یا حکم حرمت نگاه برای آنها روشن بوده یا در حرمت شک داشته‌اند یا حکم جواز برای آنها واضح بوده است. فرض آخری متعین است زیرا دو فرض دیگر باطل است.

^۱. ریاض المسائل: ۵۳/۱۱

متن: اما الاول لعدم احتمال أوضعيّة حرمة نظر النساء إلى الرجال من حرمة نظر الرجال إلى النساء،

ترجمه: اما بطّلان فرض اول برای این که حکم حرمت نگاه زن به مرد روشن تر از حرمت نگاه مرد به زن نیست.

متن: و اما الثانی لأن المناسب له صدور السؤال من الأصحاب.

ترجمه: اما بطّلان فرض دوم برای این که مناسب این قول، سوال از اصحاب باید صادر می شد (در حالی که سوال

الصادر نشده است).

حرمت نگاه زن به مرد

در مقابل قول فوق، برخی از فقهاء برای حرمت نگاه زن به مرد به ادلہ ای استدلال کردند که عبارتند از:

الف: قرآن کریم: خدای متعال در قرآن کریم می فرماید: « به زنان مومن بگو که نگاهشان را کوتاه کنند» و کلمه « يغضضن ابصارهن» را به معنای فروبستن دیدگان از نامحرم معنی کرده اند.

ب: روایات: برای حرمت نگاه زن به مرد به چند روایت نیز تمسک شده است؛

۱. روایت برقی: احمد بن ابی عبد الله برقی روایتی نقل می کند با این مضمون که ابن ام مكتوم از رسول خدا صلی الله علیه و آله اجازه ورود خواست در حالی که عایشه و حفصه نزد پیامبر حضور داشتند پیامبر صلی الله علیه و آله به آنان فرمود: از جای برخیزید و به اتاق بروید، آن دو گفتند: این مرد که نایينا است؟! حضرت فرمودند: اگر او به واسطه نایينا اش نمی تواند شما را ببیند اما شما دو نفر که او را می بینید. بنابر این ظاهر این روایت دلالت می کند بر این که زنان اجازه ندارند به مردان نگاه کنند.

۲. روایت طبرسی: روایت دیگری از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل شده است: « حضرت زهراء سلام الله علیها فرمودند: بهترین زنان کسانی اند که مردی را نبینند و مردان نیز آنها را نبینند، وقتی این سخن به گوش پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله رسید حضرت فرمودند: فاطمه از من است» ظاهر این روایت نیز دلالت می کند که بر زنان جایز نیست مردان را نگاه کنند.

۳. روایت طبرسی: روایت دیگری طبرسی از ام سلمه نقل می کند که من نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله بودم و میمونه نیز آنجا بود که ابن ام مكتوم نایينا وارد شد حضرت خطاب به ما فرمودند: از این مرد حجاب بگیرید، ما عرض کردیم: ای پیامبر خدا این مرد نایينا است و ما را نمی بینیم؟! حضرت فرمودند: آیا شما هم نایينا هستید و او را نمی بینید؟! این روایت دلالت روشن تری دارد بر این که برای زنان جایز نیست به مردان نگاه کنند.
اشکال: این ادلہ قابل مناقشه است و در درس آینده اشکالات آن بیان خواهد شد.

تطبیق

متن: و في مقابل هذا قد يستدل على الحرمة:

ترجمه: در مقابل قول مذکور، گاهی برای حرمت نگاه زن به مرد، استدلال می شود:

متن: اما بقوله تعالى: وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ ...!

۱. النور: ۳۱

ترجمه: یا به سخن خداوند بلند مرتبه: « به زنان مومن بگو که نگاهشان را کوتاه کنند»

متن: أو بما رواه أحمد بن أبي عبد الله البرقي: «استأذن ابن أم مكتوم على النبي صلّى الله عليه و آله و عنده عائشة و حفصة فقال لهما: قوما فادخلا البيت فقالتا: انه أعمى فقال: ان لم ير كما فانكما تريانه».^۱

ترجمه: و يا به روایت احمد بن ابی عبد الله برقی که می فرماید: «ابن ام مکتوم از پیامبر صلی الله علیه و آله اجاز ورود خواست در حالی که نزد پیامبر صلی الله علیه و آله عایشه و حفظه بودند. پیامبر صلی الله علیه و آله به آنها فرمود: بلند شوید و داخل اتاق بروید آنها گفتند او نایبنا است . پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود : اگر او شما را نمی بیند شما که او را می بینید».

متن: أو بما رواه الطبرسي في مكارم الأخلاق عن النبي صلّى الله عليه و آله: «ان فاطمة قالت له في حديث: خير للنساء ان لا يرین الرجال و لا يراهن الرجال فقال صلّى الله عليه و آله: فاطمة مني».^۲

ترجمه: و يا روایت طبرسی در مکارم اخلاق از پیامبر صلی الله علیه و آله « فاطمه علیها سلام در یک کلام فرمود: بهترین زنان کسانی هستند که نه مردان را می بینند و نه مردان آنها را می بینند . پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: فاطمه از من است»

متن: أو بما رواه الطبرسي أيضا عن أم سلمة قالت: «كنت عند رسول الله صلّى الله عليه و آله و عنده ميمونة فأقبل ابن أم مكتوم و ذلك بعد ان أمر بالحجاب فقال: احتجبا فقلنا يا رسول الله صلّى الله عليه و آله أليس أعمى لا يبصرون؟ فقال: أفعماوا انتما لستما تبصرا».^۳

ترجمه: و يا آن روایتی که طبرسی نیز از ام سلمه نقل می کند؛ ام سلمه گفت: « نزد پیامبر صلی الله علیه و آله بودم و میمونه نیز نزد او بود سپس ابن ام مکتوم آمد و (آمدن او) بعد از نزول حکم حجاب بود پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: حجاب خود را درست کنید به پیامبر صلی الله علیه و آله گفتم ای پیامبر آیا مگر او کوری نیست که ما را نمی بیند؟ پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: اگر چه او نایبنا باشد شما که نایبنا نیستید و او را می بینید».

۱. وسائل الشيعة: ۱۴ الباب ۱۲۹ من أبواب مقدمات النكاح الحديث.

۲. وسائل الشيعة: ۱۴ الباب ۱۲۹ من أبواب مقدمات النكاح الحديث.

۳. وسائل الشيعة: ۱۴ الباب ۱۲۹ من أبواب مقدمات النكاح الحديث.

چکیده

۱. مفاد آیه «ولیضرین بخمرهن علی جیوبهن» این است که زنها گردن هایشان را با روسربی پوشانند و این دلیل بر آن است که اگر پوشاندن صورت لازم بود سزاوار بود که در آیه ذکر شود.

۲. برخی گفته‌اند که موضوع نگاه کردن زن به مرد نیز همانند نگاه مرد به زن است و ادعای اجماع نیز شده است اما مصنف با تمسک به سیره متشرعه، چنین اجتماعی را متفق می‌داند.

۳. ادلہ جواز نظر زن به مرد عباتند از :

الف: سیره متشرعه

ب: عدم وجود روایتی در این مسئله

۴. ادلہ قول به حرمت نگاه زن به مرد

*آیه قرآن کریم

*روایات

نظریه برخی از علماء نگاه مرد به زن است به دلیل اجماع جایز نیست.

اقوال در نگاه زن به مرد

عدم سوال اصحاب از ائمه علیهم السلام

مصنف: جواز نگاه به دو دلیل

سیره قطعیه

قرآن کریم: قل للمؤمنات يغضضن من ابصارهن

ادله حرمت نگاه زن به مرد روایات : مانند روایت برقی از امام مکتوم و روایت طبرسی

مصنف: ادله ناتمام است.